

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2020: 47; 109–120 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.47.10510>

УДК 070.447/.448:[82-92.09:179](100)(091)

ПУБЛІЦИСТИКА НЕНАВИСТІ: ІСТОРИЧНИЙ ЗРІЗ (Ж.-П. МАРАТ – Л. ТРОЦЬКИЙ – О. ФАЛЛАЧІ)*

Олеся Мельник

Львівський національний університет імені Івана Франка

вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна

e-mail: olesya3m@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7060-9781>

У статті авторка аналізує публіцистику ненависті в історичному контексті. Предмет дослідження – ненависницький дискурс – розглядається на прикладах творчості Жана-Поля Марата, Лева Троцького та Оріани Фаллачі. Висвітлено сугестивні методи журналістської пропаганди та стилістичні прийоми, що сприяють демонізації ворогів і створенню однобокої картини світу. Обґрунтовано, чому публіцистику ненависті можна вважати явищем, що неперервно змінюється та еволюціонує, набуваючи завуальованих і небезпечніших форм.

Ключові слова: публіцистика ненависті, Жан-Поль Марат, Лев Троцький, Оріана Фаллачі, пропаганда, інформаційна війна.

1. Постановка проблеми

Від часу появи першого зразка публіцистики і до сьогодні ненависницький дискурс зазнав суттєвих змін. Його прихований вплив зріс на зламі ХХ-ХХІ століть. **Актуальність теми** полягає в тому, що наприкінці ХХ століття інформаційна війна набула значних модифікацій, і цей процес триває донині. Медіа залишаються незмінним і надзвичайно ефективним засобом пропаганди. Глибоке дослідження цього феномену в історичному контексті потрібне (Україні зокрема) в умовах інформаційної та реальної війни.

Мета дослідження полягає в тому, щоб простежити еволюцію публіцистики ненависті від часів Французької революції до сьогодні, з'ясувати її значення в сучасному медійному дискурсі. Із мети випливають такі **завдання** дослідження:

- уточнити визначення публіцистики ненависті;
- на прикладах публіцистичних творів, що належать до різних часових проміжків, виокремити її основні риси;
- порівняти ненависницькі дискурси Жана-Поля Марата, Лева Троцького та Оріани Фаллачі і відшукати загальні тенденції;
- опираючись на результати дослідження, оцінити майбутній потенціал публіцистики ненависті.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичною базою дослідження стали наукові праці М. Титаренко, В. Здоровеги, Т. Трачука, Й. Лося, М. Петрової, Б. Горєвої, М. Шлемкевича, Г. Померанца, С. Бучкіна, які порушують такі теми, як проблема дефініцій публіцистики, а також розвиток ненависницького дискурсу в історичному контексті та умовах сучасності. В процесі наукового пошуку використано такі методи: історичний, порівняльний, системного аналізу, контент-синтезу та ін.

3. Виклад основного матеріалу дослідження.

Публіцистика – один із найдавніших видів журналістської діяльності; вважається, що вона існує стільки ж, скільки існує письменство. Досліджуючи витoki публіцистичної творчості, Володимир Здоровега констатує, що слово «публіцистика», яке прийшло до нас з німецької мови, одним із перших в Україні широко почав вживати Іван Франко¹. Такі тексти одночасно мають ознаки літературного твору й журналістського матеріалу. Публіцистичні твори не лише інформують читача – вони розраховані на конкретне сприйняття аудиторією та позначені особистісним авторським світобаченням.

Дослідники пропонують різні визначення поняття публіцистики. Про те, що вона своєю суб'єктивністю, аналітичністю й емоційним стилем проникає і в наукові праці, і в художню літературу, і в журналістику, пише Юрій Лазебник. На його думку, не публіцистика є різновидом журналістики, а навпаки: «Сформувавшись раніше від журналістики, вона створила ряд своїх жанрів, які потім були взяті на озброєння і журналістикою»². До схожої думки схиляється Володимир Здоровега, трактуючи публіцистику як емоційно-логічну квінтесенцію журналістських жанрів: «Формуючи громадську думку, впливаючи на суспільну свідомість і подаючи своїм словом певну соціально-практичну допомогу тим, до кого він звертається, публіцист вдається до своєрідного поєднання, логічно-абстрактного та конкретно-образного мислення, впливаючи як на розум, так і на почуття»³.

Більшість науковців наділяють публіцистику духовною силою і підкреслюють вагомий психологічний вплив, який вона здійснює на аудиторію. Дослідниця Б. Горєва вважає, що публіцистика – це ділянка літератури, яка займається політичними та суспільними питаннями для втілення певних поглядів у широкі кола читачів, створення та формування суспільної думки, розпалювання певних політичних кампаній⁴. Досліджуючи дефініції публіцистики, М. Титаренко виокремила власну, яка є квінтесенцією найвідоміших трактувань. Важливим є акцент на світоперетворенні, в якому, на думку дослідниці, неодмінно беруть участь публіцистичні твори⁵. На пристрастності публіцистики акцентує увагу і В. Рубан, визначаючи її як суто науковий, ідейно наснажений, політично пристрастний, наснажений незаперечною

¹ Здоровега, В. Й. (2004), *«Теорія і методика журналістської творчості: Підручник»*, ПАІС, Львів, 268 с.

² Трачук, Т. А. (2007), *«Розвиток теорії публіцистики в Україні протягом 60–80-х років ХХ століття»*, *Українське журналісткознавство*, Вип. 8.

³ Там само.

⁴ Титаренко, М. (2007), *«Феномен публіцистики: проблема дефініцій»*, *Вісник Львівського університету, Серія журналістика*, Вип. 30, с. 42.

⁵ Там само, с. 45.

силою авторського переконання, тематично злободенний та гострий за викладом, широко доступний друкований виступ⁶.

Поділяючи думки М. Шлемкевича про публіцистику як складне, суперечливе, нечітко оформлене явище, зв'язане з наукою, мистецтвом та релігією⁷, свою дефініцію публіцистики визначає професор Йосип Лось: «На нашу думку – це словесна сфера моделювання свідомості, вияв незгасної активності, динамізму людського духу, політичне і морально-філософське освоєння історії та актуальної суспільної практики, всеохоплюючий засіб формування особистості, площа вияву інтересів і вартостей людей, суспільних груп і націй, втілення їх культурної ідентичності»⁸.

Зазначимо, що публіцисти прагнуть не лише до позитивного моделювання свідомості – часто їхні запальні твори мають на меті протилежний вплив. Це особливо актуально, коли йдеться про публіцистику ненависті – полум'яну, динамічну та енергійну, але небезпечну. Безкомпромісний ненависницький дискурс створює чорно-білу картину світу, демонізує ворога та спричиняє появу радикальних настроїв у суспільстві. Саме тому чимало науковців замислюються над доцільністю ненависницької риторики в сучасному світі. Адже часто вона суперечить не лише етичним кодексам журналістики, а й загальноприйнятим моральним законам. Й. Лось, висловлюючись про ненависницьку публіцистику, засуджує її. Негативні емоції, на його переконання, рідко призводять до позитивних змін у суспільстві: «Агресивно-полемічний мотив публікацій доречний тільки тоді, коли критика не є репресивною. Сила думки створює реальність. Основна умова розвитку сили своїх слів – правдивість мови; натомість більшість слів сьогодні ілюзорна, і тому нею важко змінити на краще життя людей»⁹.

До такої ж думки схиляється британський письменник Марк Томсон, автор книги «Кування війни». Заклики до вбивств і чорно-біла картина світу, на його думку, повністю нівелюють цінність людського життя в очах читацької аудиторії: «Словесне насильство призводить до фізичного насильства». Саме ненависницька пропаганда, на його переконання, є одним із рушійних чинників, що беруть участь в зародженні війни¹⁰. Журналіст і письменник Сергій Жадан вважає ненависницьку журналістику такою, що принижує самого автора: «Мова ненависті – це мова слабаків. Це мова слабкого. Це мова людини, яка істерить, яка невпевнена в собі, людини, яка не може говорити з позиції сили. Людини, яка не може говорити з позиції впевненості. Коли немає впевненості у своїх діях, тоді в тебе виявляється захисна реакція, агресія, й ти намагасяся переплюнути свого опонента, свого ворога – його ж методами»¹¹.

⁶ Трачук, Т. А. (2007), «Розвиток теорії публіцистики в Україні протягом 60–80-х років ХХ століття», *Українське журналістикознавство*, Вип. 8.

⁷ Шлемкевич, М. І (1958), «Новочасна потуга», *Верхи життя і творчості*, Нью-Йорк–Торонто, с. 110.

⁸ Лось, Й. Д. (1999), «Правда слова», *Публіцистика і тенденції розвитку світу*, с. 9.

⁹ Лось, Й. Д. (2009), «Цілісна шляхетна свідомість: аристократизм думки», *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*, Вип. 32, с. 15.

¹⁰ Петрова, М. С. (2015), «Агресивный журнализм как элемент информационных войн», *Cyberleninka*

¹¹ Дачковська, Марія (2017), «Сергій Жадан: Мова ненависті – це мова слабаків», *Media Sapiens*

Сьогодні «медіа ненависті» вважаються злочином проти людства – про це пише Томас Камілінді – автор статті «Журналістика в час ненависницьких медіа»¹². Моральні кодекси ХХІ століття заперечують саму можливість ненависницького дискурсу, що передбачає прямі заклики до будь-яких форм насильства і дискримінації (расової, релігійної, гендерної, тощо). І причиною є не лише загальноприйнята гуманність і толерантність – недалека історія людства доводить, що наслідки ненависницької пропаганди можуть бути фатальними.

Жан-Поль Марат, Лев Троцький та Оріана Фаллачі є тими публіцистами, чия риторика стала каталізатором масштабних процесів у суспільстві. У роки Французької революції ненависницький дискурс набув нових, небувалих до цього часу, масштабів. Газета «Друг народу», яку видавав Марат, була основним провідником між його революційними ідеями і простими парижанами. Саме запальні публікації, на переконання дослідників, поширювали й підігрівали радикальні настрої серед французів. Публіцист не приховував своїх жорстоких намірів і прямо закликав до знищення «ворогів народу» на чолі з жирондистами. Провідна ідея його публіцистичної творчості – заклик до радикальних настроїв серед народних мас у боротьбі з несправедливим «всевладдям». Пропагуючи революцію, Марат неодноразово звертався до теми збройного протистояння й зазначав, що припинити безперервні кровопролиття можна лише за допомогою бунту. Лише так, на його переконання, можна було подолати проблему необмеженого абсолютизму. На переконання Марата, насильство є не одним із можливих способів подолання тиранії, а єдиним можливим: «Я зовсім не прагну до того, щоб кожного разу звертатися до насильства, але під приводом збереження громадського спокою безтурботні громадяни не помічають, що вони не виграють завдяки своєму боягузству нічого іншого, окрім чимраз зухваліших утисків, і відкривають ще більший простір для тиранії, тож коли нарешті вони захочуть припинити її подальший розвиток, буде пізно»¹³.

Просвітницька діяльність Марата полягала в боротьбі за свободу усіх класів: від аристократії до бідняків. Він був переконаний, що кожна людина може стати вільною, позбутися кайданів рабства й тиранії, а безмежна влада, сконцентрована в одних руках, знищувала саме поняття свободи. Стан суспільства в період Французької революції Марат називав «деспотизмом свободи», маючи на увазі свободу, яка виключала всі можливі утиски і контроль з боку влади: «Свободу потрібно утвердити силою; і [...] на мить створити деспотизм свободи, щоб знищити деспотизм королів»¹⁴. Свою словесну боротьбу Марат прирівнював до обов'язку служити державі. Він називав себе солдатом, який самовіддано захищає народ, забувши про власні вигоди. Разом з тим він був переконаний в цілковитій справедливості кожного свого вчинку, кожного написаного і сказаного ним слова¹⁵. Він апелював до почуттів простих французів – санкюлотів, послуговуючись простою, але запальною мовою. Через це його самого почали називати «другом народу».

Так само легко завоював симпатії простого народу Лев Троцький. Який, до речі, вельми іронічно відгукувався про журналістів та ораторів, що прагнуть ста-

¹² Kamilindi, Tomas (2007), *“Journalism in a Time of Hate Media. The Media and the Rwandan Genocide”*, NY: Pluto Press, New York

¹³ Марат, Ж.-П. (1956), *Избранные произведения, т. I*, Изд-во Академии наук СССР, Москва, с. 126.

¹⁴ Там само, с. 171.

¹⁵ Там само, с. 107.

ти ближчими до людей, оперуючи примітивними істинами¹⁶. Самому Троцькому не довелося підлаштовувати свій письменницький стиль для спілкування з масами. Мова революціонера проста і лаконічна, виклад думок – зрозумілий і доступний кожному, через що його тексти здаються легкими і невимушеними. Про особливий стиль Троцького пише Марія Нікіфорова. На думку дослідниці, безкомпромісність творів автора можна пояснити його характером: «Зрозумілість та егоцентризм є визначальною рисою не тільки особистості, а й усієї творчості Троцького. Звідси різкі і безкомпромісні оцінки, готовність обговорювати будь-яку тему, переконаність і переконливість, впевненість у власній безгрішності»¹⁷.

Образ революції в публіцистичних працях Троцького, на відміну від Марата, змальований жорстко і без прикрас. Його висловлювання про неї, переважно, позбавлені красномовних епітетів і літературного пафосу. Він описує революціонера як терплячого й цілеспрямованого борця, що готовий до війни і насильства – для нього мета важливіша, ніж методи. Ідентичний образ він намагається створити у свідомості читачів. Щоб досягти цього ефекту, він вдається до героїзації: «Революціонер, коли потрібно і можна, зламає історичні перешкоди насильством, коли не можна – обходить, коли не можна обійти – наполегливо і терпляче підточує і дробить. Він – революціонер тому, що не боїться підривати, застосовувати нещадне насильство, знає його історичну ціну»¹⁸. Коли йдеться про виправдання насильницьких методів під час революції, показовою є праця Троцького «Тероризм і комунізм». У ній він не розглядає можливості діалогу чи компромісу – відмова від вбивств і терору дорівнює свідомій відмові від перемоги в революції¹⁹.

Марат у своїх текстах пише, що задля досягнення мети часто неможливо обійтися без кровопролиття. При цьому кількість жертв не є першочерговим фактором, а будь-які вагання приведуть до невдачі: «Можливо, буде потрібно відрубати п'ять-шість тисяч голів; але, якщо б навіть довелося відрубати двадцять тисяч, не можна вагатися жодної хвилини»²⁰. Він схвалює спалахи смертоносних повстань проти «ворогів революції», майже у кожному номері газети «Друг народу» закликаючи: «Нехай народ відновлює криваві сцени 14 липня і 6 жовтня доти, доки не залишиться жодного живого ворога революції!»²¹. Радикальну революцію Марат протиставляє «фальшивій гуманності», яку сповідують декотрі французи. Мирне вирішення проблеми, на його думку, неможливе, а утримання від боротьби може обернутися повторним поневоленням і мільйонами вбивств. Він закликає відкинути будь-яке людинолюбство, будь-які вагання, вдаючись до «кривавих» акцентів: «П'ятсот-шістсот відрубаних голів забезпечили б вам спокій, свободу і щастя; фальшива гуманність втримала ваші руки і перешкодила вам завдати удар; вона буде коштувати життя

¹⁶ Троцький, Л. Д. (1929), *Моя жизнь*, Том 2, Marxists Internet Archive, с. 105.

¹⁷ Никифорова, М. А. (2000), «Публицистика Льва Давидовича Троцкого в период с 1900 по 1924 года», *Эрудиция*.

¹⁸ Троцький, Л. Д. (1923), *Задачи коммунистического воспитания*, Magister.

¹⁹ Троцький, Л. Д. (1926), *Терроризм и коммунизм*, Marxists Internet Archive.

²⁰ Марат, Ж.-П. (1956), *Избранные произведения, т. I*, Издательство Академии наук СССР, Москва, с. 235.

²¹ Там само, с. 185.

мільйонам ваших братів: варто тільки ворогам своїм затріумфувати, хоча б на одну мить, кров потече струмками»²².

У тому, що людські жертви є нормальним явищем, був переконаний і Троцький. Публіцист багато писав про питання моралі в умовах соціалістичної боротьби. Висловлюючись про потреби громадянської війни, він повністю нівелював цінність життя. Тільки насильством і терором, переконаний революціонер, можна прорватися у світле майбутнє. Вже у вигнанні, переховуючись у Мексиці, він напише: «Терористові ми говоримо: замінити маси не можна, тільки в масовому русі ти міг би знайти доцільне застосування своєму героїзму. Однак, в умовах громадянської війни вбивства деяких гвалтівників перестають бути актами індивідуального тероризму. [...] Так, навіть у найбільш гострому питанні – вбивство людини людиною, – моральні абсолюти виявляються зовсім непідходящими. Моральна оцінка, разом із політичною, впливає із внутрішніх потреб боротьби»²³.

Оріана Фаллачі зі щирою ненавистю пише про ісламський тероризм. Вона перетворює публіцистичний текст у відкритий маніфест, що рясніє радикальними закликами. Авторка постійно зазначала, що не є прихильницею мирного вирішення проблем, які можливо вирішити лише збройно, відкрито підтримувала та пропагувала війну проти «терористів»: «Підтримаймо цю війну. Відомо, що таке Радянський Союз, але в цьому випадку скажімо йому спасибі»²⁴. До експресивних, негативно забарвлених епітетів і порівнянь вона вдавалася й тоді, коли йшлося про мусульманських емігрантів в Італії: «Прекрасні палаци, якими захоплювався Рубенс, сьогодні захоплені безжальними вандалами. Ці палаци вмирають, немов прекрасні жінки, згвалтовані стадом диких свиней»²⁵.

Дослідник Андрій Іщик пише, що особиста позиція публіцистки є головною рисою її творчості: «Оріана Фаллачі присутня у кожній своїй книжці, у кожній своїй статті»²⁶. Вона ніколи не залишається осторонь, завжди «пропускаючи» проблему крізь себе. Фаллачі повністю заперечує можливість спокійного неупередженого дискурсу, позбавленого негативної експресії: «Я дуже, дуже, дуже зла. Моя злість – це лють, холодна, ясна, раціональна. Лють, що виключає будь-яку неупередженість, будь-яку поблажливість, вона велить мені відповідати їм і плювати в обличчя. І я плюю в ці обличчя»²⁷. Успішну боротьбу з ісламським фундаменталізмом публіцистка вбачала виключно у війні, висміюючи мирні спроби вирішення конфлікту. Сама вона до останнього подиху вела словесну війну проти кожного, хто посягає на самобутність Європи та Італії, загальнолюдські цінності і принципи гуманності повоєнного світу: «Щодо мене, війну ви отримаєте і війна буде. До останньої краплі крові»²⁸.

На противагу Леву Троцькому та Оріані Фаллачі, Жан-Поль Марат засуджував тиранію у будь-якій формі. У своїх працях він оплакував численні кровопролитні війни, що відбувалися в Європі впродовж останніх століть. Але водночас проро-

²² Там само, с.185.

²³ Троцький, Л. Д. (1938), *Их мораль и наша*, Marxists Internet Archive.

²⁴ Фаллачі, Оріана (2004), *Ярость и гордость*, Вагриус.

²⁵ Там само.

²⁶ Іщик, Андрій (2006), «Феномен особистості Оріани Фаллачі (крізь призму інтерв'ю однієї із найвідоміших журналісток ХХ ст.)», *Вісник Львів. ун-ту. Серія журналістика*, Вип. 28, с. 264.

²⁷ Фаллачі, Оріана (2004), *Ярость и гордость*, Вагриус.

²⁸ Там само.

кував нові, підбурюючи народ до повстань, які він описує доволі однозначно: «Ця тиранія обурює уми; починаються повстання, і кров тече потоками»²⁹. Протистояння жирондистів та якобінців в історичному контексті цікавило Троцького. Революціонер підтримував погляди Марата, стаючи на бік радикального руху. В одній зі своїх праць він писав: «Краще така брехня, що кличе вперед, ніж передсмертна туга бідних, м'яких, жирондистських душ, яка нічого не може зробити і лише боягузливо чекає на результат»³⁰. У його власній боротьбі з контрреволюцією, аналогію якої Троцький бачить в протистоянні жирондистів і якобінців, зійшлися гуманізм і прагнення до терору. Таким було і протистояння Марата з французькими противниками радикалізму. Оріана Фаллачі про Марата відгукується негативно. Журналістка засуджує не лише зміст його текстів, але й наслідки, до яких вони призвели. Одного із провідних голосів Французької революції вона називає «похмурим істеричним катом», не вартим всенародного визнання³¹.

Сама Фаллачі так само регулярно зіштовхувалася з людьми, які не поділяли її радикальні погляди. Публіцистку неодноразово звинувачували в дискримінації за релігійною ознакою, адже винним у тероризмі вона вважає саме іслам, а не окремих його сповідників. У своїх текстах вона називає сповідників цієї релігії ворогом західної цивілізації: «Отже, мати з ними справу – неможливо. Спроба діалогу з ними – немислима. Виявляти стосовно них поблажливість і терпимість – згубно. І той, хто переконаний у протилежному – дурень»³². Всіх мусульман світу вона називає відповідальними і за трагедію 9/11. Про те, що у книзі Фаллачі «Лють і гордість» присутня не лише ненависть, а й ксенофобія, пише дослідник Семен Бучкін³³. Своєю чергою, Григорій Померанц зазначає, що цей твір створює чорно-білу картину світу, а також має сильним сугестивний вплив: «Вона не переконує, а заражає. На один стрижень нанизуються все інше, і вигляд ісламу зводиться до одного його аспекту: до спроб, час від часу, увігнати дійсність в прокрустове ложе утопії, до ідеалізованих звичаїв чотирьох перших халіфів»³⁴.

Оріана Фаллачі неодноразово зазначала, що не є прихильницею так званої «неупередженої журналістики». На її переконання, автор не може бути об'єктивним стосовно прямого джерела загрози його нації, державності, території, мови, тощо: «І в ім'я дисципліни, і в ім'я послідовності всі ці роки я залишалася мовчазною, як старий гордовитий вовк. Вовк, якого гризе бажання встромити свої ікла в горло вівці, в шию кролика, але якому вдається себе стримувати. Але бувають в житті моменти, коли мовчання стає злочином, а слово – обов'язком»³⁵. Критичне ставлення до «об'єктивної журналістики» висловлював і Лев Троцький в автобіографії «Мое життя». Він так само не бажав позбавляти свої твори людського обличчя і характеру. Незаангажовану журналістику він називав лицемірною і такою, що формує у читачів хибне уявлення про проблему. Публіцистику ненависті він виправдовував своєю

²⁹ Марат, Ж.-П. (1956), *Избранные произведения, т. I*, Изд-во Академии наук СССР, Москва, с. 186.

³⁰ Троцкий, Л. Д. (1926), *«Проблемы культуры. Культура старого мира»*, Magister.

³¹ Фаллачи, Ориана (2004), *Ярость и гордость*, Вагриус.

³² Там само.

³³ Бучкин, Семен (2003), «Ярость и гордость Орианы Фаллачи», *Наше мнение*.

³⁴ Померанц, Григорий (2006), «Ислам Орианы Фаллачи и ислам Петера Воге», *Вестник Европы*, Вып. 18.

³⁵ Фаллачи, Ориана (2004), *Ярость и гордость*, Вагриус.

чесністю і прямою: «Об'єктивність – не в удаваній байдужості, з якою добре відстояне лицемірство говорить про друзів і ворогів, навіюючи читачеві побічно те, що незручно сказати йому прямо. Такого кшталту об'єктивність є лише світською пасткою, не більше. Мені вона не потрібна. [...] у мене не може бути підстав приховувати свої симпатії і антипатії, свою любов і свою ненависть»³⁶. Про егоцентризм Троцького, яким пронизані його твори, пише Марія Нікіфорова: «Головним для Троцького завжди залишався він сам, його думка, його переживання, а його талант і незламна переконаність у власній правоті давали змогу заражати своїми ідеями інших»³⁷.

Жан-Поль Марат свої праці ототожнює з проповідями, а себе – з проповідником, що одразу звеличує цінність його текстів в очах читачів. Усю відповідальність за власні слова революціонер перекладає на тих, проти кого вони спрямовані: «Так, я присягаюсь, я не припиню до свого останнього подиху закликати сокиру помсти на всі винуваті голови»³⁸. Не шкодує про свої слова й не вибачається перед тими, кому могла завдати особистої образи, і Оріана Фаллачі: «Я сказала те, що повинна була сказати. Моя лють і моя гордість наказали мені так вчинити. Моя чиста совість і мій вік дали мені змогу скоритися цьому наказу, цьому обов'язку. Але тепер обов'язок сповнено. Отже, стоп. Досить. Крапка. Досить»³⁹. Троцький так само ніколи не зрікався написаного, пояснюючи кожну змінену думку новими обставинами⁴⁰.

4. Результати і перспективи подальших досліджень обговорення

Дослідники вивчають ненависницький дискурс доволі вузько, здебільшого як елемент інформаційних воєн. Ми ж зробили спробу дослідити його більш загально, охопивши давні й сучасні зразки. На прикладах емоційно заангажованих творів Ж.-П. Марата, Л. Троцького та О. Фаллачі нам вдалось висвітлити сугестивні методи журналістської пропаганди, а також стилістичні прийоми, що сприяють демонізації ворогів і створенню однобокої картини світу. Аналіз творів цих авторів вкотре підтверджує, що публіцистику ненависті можна вважати явищем, що невпинно змінюється та еволюціонує, набуваючи завуальованої форми. Досліджувати її потрібно в сукупності, беручи до уваги максимальну кількість аспектів, інакше ми ризикуємо залишитись беззахисними перед її різнобічним впливом.

5. Висновки

Оскільки загальноприйнятого трактування поняття публіцистики ненависті сьогодні немає, синтезуючи вже відомі дефініції, ми спробували визначити його самостійно. Отже, публіцистикою ненависті є тексти, що містять негативні емоції, висловлені в експресивній формі (лють, гнів, обурення, зверхність тощо), безкомпромісну критику, радикальні настрої, особисті образи, заклики до насильства чи жорстокості. Їхня суб'єктивність і заангажованість призводить до однобокого висвітлення проблеми, демонізації ворога і створення чорно-білої картини світу. Такі тексти націлені на конкретне сприйняття аудиторією та мають сильний сугестивний вплив.

³⁶ Троцький, Л. Д. (1929), *Моя жизнь, том I*, Marxists Internet Archive.

³⁷ Никифорова, М. А. (2000), «Публіцистика Льва Давидовича Троцького в період с 1900 по 1924 года», *Эрудиция*.

³⁸ Марат, Ж.-П. (1956), *Избранные произведения, т. I*, Изд-во Академии наук СССР, Москва, с. 243.

³⁹ Фаллачі, Оріана (2004), *«Ярость и гордость»*, Вагриус.

⁴⁰ Никифорова, М. А. (2000), «Публіцистика Льва Давидовича Троцького в період с 1900 по 1924 года», *Эрудиция*, URL: http://www.erudition.ru/referat/printref/id.19484_1.html (останній перегляд 04 листопада 2019).

Досліджуючи зразки ненависницької публіцистики різних епох, бачимо і відмінності між ними, і спільні риси. Серед основних причин – час та умови, в яких вони були створені. Моральні принципи та загальнолюдські цінності не завжди були однаковими. Передовсім ідеться про війну і насильницькі методи боротьби. Прямі заклики до вбивств простежуються у творах Жана-Поля Марата. Він спонукає читачів до бунту, нещадної розправи з жирондистами та іншими «ворогами народу», без прикрас пише про відтинання голів та ріки крові. На відміну від Марата, Троцький свою агресивність пояснював вищими намірами – для нього насильство було одним із засобів встановлення соціалізму та реалізації перманентної революції. Публіцист не писав про вбивство заради вбивства чи помсти, як це робили його відомі попередники. Публіцистика Оріани Фаллачі яскраво демонструє силу емоційного дискурсу в умовах XXI століття. Італійська журналістка відверто обурювалася ісламізацією Європи, активно демонізувала мусульман, вдавалася до особистих образ і подавала однобоку картину світу. Свої слова вона виправдовувала патріотичними почуттями і боротьбою за людські цінності – гідність та свободу.

Кожен із цих авторів у своїх творах вдавався до приниження, викривання і висміювання ворогів. Досягти ефекту демонізації вдавалось за допомогою різних маніпулятивних технік. Ворогів описували як істот, що повністю втратили людські риси. Щоб підкреслити прірву між ворогами й іншими людьми, публіцисти називали ворогів «тваринами», «чудовиськами», «дикими свинями». Вони втрачали людську подобу в очах читачів, стаючи тими, стосовно кого не можна застосовувати принципи гуманності.

Дослідження публіцистики ненависті демонструє, що з часом вона стає атрибутом людинолюбства, демократії, свободи та інших загальнолюдських цінностей. Разом з тим вона набуває прихованої та завуальованої форми, внаслідок чого зростає її сугестивний вплив і маніпулятивні можливості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kamilindi, Thomas (2007), “Journalism in a Time of Hate Media”. *The Media and the Rwandan Genocide*, NY: Pluto Press, New York.
2. Бучкин, Семен (2003), «Ярость и гордость Орианы Фаллачи», *Наше мнение*, URL: <http://nmnby.eu/news/analytics/195.html> (останній перегляд 04 листопада 2019).
3. Дачковська, Марія (2017), «Сергій Жадан: Мова ненависті — це мова слабаків», *Media Sapiens*, URL: http://ms.detector.media/ethics/standards/sergiy_zhadan_mova_nenavisti_tse_mova_slabakiv/ (останній перегляд 04 листопада 2019).
4. Дойчер, Исаак (2006), «Троцкий в Октябрьской революции», *Скепсис*, URL: http://sceptis.net/library/id_1168.html (останній перегляд 04 листопада 2019).
5. Здоровега, В. Й. (2004), *Теорія і методика журналістської творчості: Підручник*, ПАІС, Львів, 268 с.
6. Іщик, Андрій (2006), «Феномен особистості Оріани Фаллачі (крізь призму інтерв'ю однієї із найвідоміших журналісток ХХ ст.)», *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*, Вип. 28, с. 263-272.
7. Лось, Й. Д. (2009), «Цілісна шляхетна свідомість: аристократизм думки», *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*, Вип. 32, с. 5-17.

8. Лось, Й. Д. (1999), «Правда слова», *Публіцистика і тенденції розвитку світу*, URL: http://old.journ.lnu.edu.ua/publications/publicystyka01/Publicystyka_P1_01_Los.pdf (останній перегляд 04 листопада 2019).
9. Марат, Ж.-П. (1956), *Избранные произведения, т. I*, Издательство Академии наук СССР, Москва, 360 с.
10. Никифорова, М. А. (2000), «Публицистика Льва Давидовича Троцкого в период с 1900 по 1924 года», *Эрудиция*, URL: http://www.erudition.ru/referat/printref/id.19484_1.html (останній перегляд 04 листопада 2019).
11. Петрова, М. С. (2015), «Агрессивный журнализм как элемент информационных войн», *Cyberleninka*, URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/agressivnyy-zhurnalizm-kak-element-informatsionnyh-voyn> (останній перегляд 04 листопада 2019).
12. Померанц, Григорий (2006), «Ислам Орианы Фаллачи и ислам Петера Воге», *Вестник Европы*, Вип. 18, URL: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2006/18/po26.html> (останній перегляд 04 листопада 2019).
13. Титаренко, Марія (2007), «Феномен публіцистики: проблема дефініцій», *Вісник Львівського університету, Серія журналістика*, Вип. 30, с. 41-50.
14. Трачук, Т. А. (2007), «Розвиток теорії публіцистики в Україні протягом 60–80-х років ХХ століття», *Українське журналістикознавство*, Вип. 8, с. 11-19, URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1900> (останній перегляд 04 листопада 2019).
15. Троцкий, Л. Д. (1923), «Задачи коммунистического воспитания», *Magister*, URL: <http://www.magister.msk.ru/library/trotsky/trotl965.htm> (останній перегляд 04 листопада 2019).
16. Троцкий, Л. Д. (1938), *Их мораль и наша*, Marxists Internet Archive, URL: <https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1938/moral.htm> (останній перегляд 04 лист. 2019).
17. Троцкий, Л. Д. (1929), *Моя жизнь, том 1*, Marxists Internet Archive, URL: https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1929/my_life_t1/index.htm (останній перегляд 04 листопада 2019).
18. Троцкий, Л. Д. (1929), *Моя жизнь, том 2*, Marxists Internet Archive, URL: https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1929/my_life_t2/index.htm (останній перегляд 04 листопада 2019).
19. Троцкий, Л. Д. (1926), «Проблемы культуры. Культура старого мира», *Magister*, URL: <http://www.magister.msk.ru/library/trotsky/trotl449.htm> (останній перегляд 04 листопада 2019).
20. Троцкий, Л. Д. (1926), *Терроризм и коммунизм*, Marxists Internet Archive, URL: <https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1920/terr.htm> (останній перегляд 04 листопада 2019).
21. Фаллачи, Ориана (2004), *Ярость и гордость*, Вагриус, URL: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=88233> (останній перегляд 04 листопада 2019).
22. Шлемкевич, М. І. (1958), *Новочасна потуга, Верхи життя і творчості*, Нью-Йорк–Торонто, с. 109-146.

REFERENCES

1. Buchkin, Semen (2003), «The Rage and the Pride by Oriana Fallaci», *Nashe mnenye*, URL: <http://nmnby.eu/news/analytics/195.html> (accessed 04 November 2019).

2. Dachkovska, Mariia (2017), «Sergiy Zhadan: The language of hate is the language of the weak», *Media Sapiens*, URL: http://ms.detector.media/ethics/standards/sergiy_zhadan_mova_nenavisti_tse_mova_slabakiv/ (accessed 04 November 2019).
3. Doicher, Isaak (2006), «Trotsky in the October Revolution», *Skepsis*, URL: http://scepsis.net/library/id_1168.html (accessed 04 November 2019).
4. Zdroveha V. I. (2004), «Theory and Methods of Journalistic Creativity: A Textbook», PAIS, Lviv, 268 p.
5. Ishchyk, Andrii (2006), «Phenomenon of Oriana Fallachi's Personality (in The Context of Her Creative Work)», *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriya zhurnalistyka [Visnyk of the Lviv University. Series Journalism]*, issue 28, pp. 263-272.
6. Kamilindi, Thomas (2007), «Journalism in a Time of Hate Media». *The Media and the Rwandan Genocide*, NY: Pluto Press, New York.
7. Los', Y. D. (2009), «Coherent Noble Consciousness: Aristocraticism of Thinking», *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriya zhurnalistyka [Visnyk of the Lviv University. Series Journalism]*, issue 32, pp. 5-17.
8. Los', Y. D. (1999), «The Truth of Word», *Publitsystyka i tendentsii rozvytku svitu*, URL: http://old.journ.lnu.edu.ua/publications/publicystyka01/Publicystyka_P1_01_Los.pdf (accessed 04 November 2019).
9. Marat, J.-P. (1956), «*Selected Works, Vol. I*», Izdatelstvo Akademii nauk SSSR, Moscow, 360 p.
10. Nikiforova, M. A. (2000), «The journalism of Lev Davidovich Trotsky in the period from 1900 to 1924», *Eruditsiya*, URL: http://www.erudition.ru/referat/printref/id.19484_1.html (accessed 04 November 2019).
11. Petrova, M. S. (2015), «Aggressive journalism as an element of information wars», *Cyberleninka*, URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/agressivnyy-zhurnalizm-kak-element-informatsionnyh-voyn> (accessed 04 November 2019).
12. Pomerants, Grigoriy (2006), «Islam of Oriana Fallaci and Islam of Peter Waage», *Vestnik Yevropy*, issue 18, URL: <http://magazines.russ.ru/vestnik/2006/18/po26.html> (accessed 04 November 2019).
13. Tytarenko, Mariia (2007), «The Phenomenon of Publicism: The Problem of Definition», *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Seriya zhurnalistyka [Visnyk of the Lviv University. Series Journalism]*, issue 30, p. 41-50.
14. Trachuk, T. A. (2007), «Development of the Theory of Journalism in Ukraine during the 60-80s of the XX Century», *Ukrainske zhurnalistykoznavstvo [Ukrainian Journalism]*, issue 8, p. 11-19, URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1900> (accessed 04 November 2019).
15. Trotsky, L. D. (1923), «*The Tasks of Communist Education*», Magister, URL: <http://www.magister.msk.ru/library/trotsky/trotl965.htm> (accessed 04 November 2019).
16. Trotsky, L. D. (1938), «*Their Morals and Ours*», Marxists Internet Archive, URL: <https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1938/moral.htm> (accessed 04 November 2019).
17. Trotsky, L. D. (1929), «*My Life Vol. I*», Marxists Internet Archive, URL: https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1929/my_life_t1/index.htm (accessed 04 November 2019).
18. Trotsky, L. D. (1929), «*My Life Vol. I*», Marxists Internet Archive, URL: https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1929/my_life_t2/index.htm (accessed 04 November 2019).
19. Trotsky, L. D. (1926), «*Problems of culture. Old World Culture*», Magister, URL: <http://www.magister.msk.ru/library/trotsky/trotl449.htm> (accessed 04 November 2019).

20. Trotsky, L. D. (1926), «*Terrorism and communism*», Marxists Internet Archive, URL: <https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1920/terr.htm> (accessed 04 November 2019).
21. Fallaci, Oriana (2004), «*The Rage and the Pride*», Varhius, URL: <http://booksonline.com.ua/view.php?book=88233> (accessed 04 November 2019).
22. Shlemkevych, M. I. (1958), «Novochasna potuha», *Verkhy zhyttia i tvorchosti*, New York-Toronto, p. 109-146.

HATE JOURNALISM: A HISTORICAL CONTEXT (J.-P. MARAT – L. TROTSKY – O. FALLACI)

Olesia Melnyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine
e-mail: olesya3m@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7060-9781>*

The journalism of hatred in a historical context is analyzed in the article. The hateful discourse is illustrated by the works of Jean-Paul Marat, L. Trotsky, and O. Fallaci. The subject of the study is the hateful factor of journalistic creativity. The objective of the study is to trace the evolution of hate journalism from the time of the French Revolution up to the present as well as to find out its significance in the media discourse.

The methodology. The following methods are used in the process of scientific search: historical, comparative, system analysis, content synthesis, etc. The study was done by analyzing and comparing the works of the above-mentioned authors, we have clarified the definition of hate journalism, highlighted the main features and found overall trends.

The main results. Suggestive methods of journalistic propaganda, along with stylistic techniques that promote the demonization of enemies and create a one-sided picture of the world, are highlighted in the article. It is substantiated why hate journalism can be considered as a phenomenon that constantly changes and evolves, acquiring more hidden and more dangerous forms.

Conclusions. Hate journalism includes texts that contain negative emotions expressed in expressive forms (rage, anger, indignation, superficiality, etc.), uncompromising criticism, radicalization, personal insults, and calls for violence or cruelty. This phenomenon is constantly changing and evolving. Examining the patterns of aggressive journalism that belong to different eras, we can see differences as well as common tendencies between them. Time and conditions, in which they were created, are among the main reasons. Over time, hate journalism takes on a hidden and veiled form and increases its suggestive influence and manipulative capacity. In this regard, there is a need for a new structural and systemic conceptual approach to the study of this phenomenon.

Significance of the research. The research helps to examine in detail one of the most discussed issues of contemporary journalism. Besides, it can contribute to a better understanding of manipulative media and selective consumption of media content. This, particularly, is necessary for Ukraine in the context of information and real war.

Key words: hate journalism; Jean-Paul Marat; Leon Trotsky; Oriana Fallaci; propaganda; information war.